

ОСОБЛИВОСТІ РЕГУЛЮВАННЯ НАЙМАНСТВА: МІЖНАРОДНИЙ АСПЕКТ

THE FEATURES OF MERCENARISM REGULATION: INTERNATIONAL ASPECT

Медвідь Л.П., к. ю. н.,

доцент кафедри правового забезпечення

Національний університет оборони України імені Івана Черняховського

У статті розглянуто особливості правового регулювання найманства за актами міжнародного права. В процесі дослідження було визначено, що одним із перших міжнародних нормативно-правових актів щодо заборони найманства була Резолюція № 2465 (XXIII) Генеральної Асамблеї ООН, згідно положень якої злочинцями оголошувалися, як особи, які використовують найманців, так і безпосередньо найманці. З'ясовано, що зазначена резолюція вперше наголошує на необхідності прийняття державами законів, які визнаватимуть набір, фінансування й навчання найманців на їхній території кримінально караним злочином та заборонятимуть своїм громадянам вступати на службу найманцями. Важливу роль у питанні регулювання найманства відведено також Декларації про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин і співробітництва між державами від 24 жовтня 1970 р., яка рекомендує країнам утримуватися від організації або заохочення організації та утримання іррегулярних сил або збройних банд, у тому числі найманців, для вторгнення на територію іншої держави. Проаналізовано трактування поняття «найманець» наведено у Додатковому протоколі до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів. При цьому, увагу акцентовано на Конвенції Організації африканської єдності про ліквідацію найманства в Африці 1977 року та Міжнародній конвенції про боротьбу з вербуванням, використанням, фінансуванням і навчанням найманців 1989 року. Зокрема, було виокремлено низку переваг та недоліків, як Конвенції Організації африканської єдності про ліквідацію найманства в Африці 1977 року, так і Міжнародної конвенції про боротьбу з вербуванням, використанням, фінансуванням і навчанням найманців 1989 року. На основі проведеного детального вивчення порушеної проблеми дослідження, було зроблено висновок, що сучасний стан міжнародного нормативно-правового регулювання найманства потребує удосконалення зважаючи на наявність певних прогалин та неточностей, а також застарілість окремих нормативних положень, що своєю чергою обумовлюють низьку ефективність правозастосування у досліджуваній сфері.

Ключові слова: найманство, найманець, міжнародне нормативно-правове регулювання, міжнародні акти, Організація Об'єднаних Націй, резолюція, конвенція, декларація.

The article examines the peculiarities of the legal regulation of employment according to acts of international law. In the process of research, it was determined that one of the first international legal acts regarding the prohibition of mercenaries was Resolution No. 2465 (XXIII) of the UN General Assembly, according to the provisions of which both persons who use mercenaries and mercenaries themselves were declared criminals. It was found that the mentioned resolution for the first time emphasizes the need for states to adopt laws that will recognize the recruitment, financing and training of mercenaries on their territory as a criminal offense and will prohibit their citizens from entering the service as mercenaries. An important role in the issue of employment regulation is also assigned to the Declaration on the Principles of International Law Concerning Friendly Relations and Cooperation between States dated October 24, 1970, which recommends that countries refrain from organizing or encouraging the organization and maintenance of irregular forces or armed gangs, including mercenaries, to invade the territory of another state. The interpretation of the term «mercenary» given in the Additional Protocol to the Geneva Conventions of August 12, 1949, which concerns the protection of victims of international armed conflicts, is analyzed. At the same time, attention is focused on the Convention of the Organization of African Unity on the Elimination of Mercenaries in Africa of 1977 and the International Convention on Combating the Recruitment, Use, Financing and Training of Mercenaries of 1989. In particular, a number of advantages and disadvantages of both the Convention of the Organization of African Unity on the Elimination of Servitude in Africa of 1977 and the International Convention on Combating the Recruitment, Use, funding and training of mercenaries in 1989. On the basis of a detailed study of the raised research problem, it was concluded that the current state of international legal regulation of employment needs to be improved due to the presence of certain gaps and inaccuracies, as well as the obsolescence of certain regulatory provisions, which in turn cause the low effectiveness of law enforcement in the researched area.

Key words: mercenary, mercenary, international legal regulation, international acts, United Nations, resolution, convention, declaration.

Постановка проблеми. Одним із найбільш гострих питань сучасності, що дедалі більше привертає увагу світової спільноти, є регулювання найманства. Це тема, яка викликає гарячі суперечки на міжнародних форумах та не залишає байдужою жодну країну світу, з моменту прийняття в 1945 році Статуту Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН). Адже найманство становить неабияку загрозу в аспекті забезпечення реалізації цілей та принципів ООН, декларованою метою діяльності якої є підтримання міжнародного миру та безпеки.

Особливої актуальності набуває дане питання в умовах сьогодення. Зокрема, йдеться про повномасштабне вторгнення РФ на територію України та використання з цієї метою десятків тисяч найманців. Адже починаючи з 24.02.2022 року чи не щодня у ЗМІ або ж на офіційних сайтах різних державних структур з'являється оновлена інформація щодо залучення іноземних громадян тих чи інших країн до військових дій на території України з боку РФ.

Практика залучення до військових дій найманців категорично засуджується міжнародним правом. У той же час, міжнародні нормативно-правові акти з питань регулювання найманства свідчать про складність процесу вироблення єдиної позиції світового співтовариства щодо регулювання даного явища.

Аналіз наукових досліджень. Істотне значення для вивчення міжнародного правового регулювання найманства мають наукові досягнення низки українських та зарубіжних вчених, серед яких: С. С. Процул [4], О. Бурес [1], Е. Кусумано [1], А. Етінгер [11], О. О. Селезньов [8] та багато інших.

Разом з тим, визначення особливостей правового регулювання явища найманства у міжнародному праві залишається актуальним.

Метою статті є розгляд особливостей правового регулювання найманства за актами міжнародного права.

Виклад основного матеріалу. Аналіз міжнародних нормативно-правових актів з питань найманства дозволяє виокремити низку важливих документів у цій сфері, прийнятих у рамках ООН.

Так, протягом останніх десятиліть у рамках ООН було прийнято понад 100 резолюцій щодо регулювання найманства [1]. Чи не найбільш важливе значення серед них має резолюція № 2465 (XXIII) Генеральної Асамблеї ООН [1]. Адже саме цим документом, у 1968 році, остаточно криміналізовано найманство. Відтоді злочинцями оголошуються, як особи, які використовують найманців, так і безпосередньо найманці. Зазначена резолюція наголошує на необхідності прийняття державами законів, які

визнаватимуть набір, фінансування й навчання найманців на їхній території кримінально караним злочином та заборонятимуть своїм громадянам вступати на службу найманцями [1].

Наступний важливий документ, який регулює питання найманства на міжнародному рівні – Декларація про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин і співробітництва між державами від 24 жовтня 1970 р. [3]. Декларація, наголошуючи на важливості підтримки і зміцнення міжнародного миру, заснованого на свободі, рівності, справедливості і повазі основних прав людини, а також розвитку дружніх відносин між державами, рекомендує країнам утримуватися від організації або заохочення організації та утримання іррегулярних сил або збройних банд, у тому числі найманців, для вторгнення на територію іншої держави.

Не можна оминати увагою також Резолюцію VII надзвичайної сесії Ради міністрів Організації африканської єдності (далі – ОАЄ) в Лагосі 1971 році [4], де констатується, що присутність найманців складає серйозну загрозу безпеці африканських держав, їх територіальній цілісності та мирному розвитку.

У 1977 році було прийнято Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів, де вперше найманця визначено як будь-яку особу, яка:

«– спеціально завербована на місці чи за кордоном для участі у збройному конфлікті;

– фактично бере безпосередню участь у бойових діях;
– одержує за службу матеріальну винагороду, що істотно перевищує виплачуване військовослужбовцю того ж рангу, що входить в особовий склад армії цієї країни;
– не є громадянином країни, що приймає участь у конфлікті;

– не є членом збройних сил сторони конфлікту;
– не була надіслана державою, яка не є стороною конфлікту, для виконання службових обов'язків як член її збройних сил» [5].

Після оголошення в низці резолюцій своєї стурбованості в зв'язку з загрозою стабільності в Африці, що являє собою найманська діяльність, ОАЄ прийняла в липні 1977 року в Лібревілеві Конвенцію ОАЄ про ліквідацію найманства в Африці [5]. Проте, як слушно зазначається в науковій літературі [7], дана конвенція визначає особу як найманця лише тоді, коли вона бере участь у збройному конфлікті. Крім того, особа повинна бути спеціально завербована на місці або за кордоном. При цьому, визначення збройного конфлікту у тексті конвенції відсутнє. Крім того, вона не розрізняє міжнародний і неміжнародний збройний конфлікт, хоча це одна з відмінностей, які проводяться згідно з міжнародним гуманітарним правом. Причина, чому така відмінність є важливою, полягає в тому, що визначення найманця, надане згідно з міжнародним гуманітарним правом, міститься в Додатковому протоколі I до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів, від червня 1977 року. І це інструмент, який стосується «міжнародних збройних конфліктів» на відміну від неміжнародних збройних конфліктів. Крім того, Конвенція ОАЄ про ліквідацію найманства в Африці, на жаль, не визначає, що означає «брати безпосередню участь» [7, с. 25]. Хоча, до безумовних переваг Конвенції ОАЄ про ліквідацію найманства в Африці можна віднести те, що в ній наведено чітке визначення злочину найманства, яке здійснюється фізичними особами, формуваннями чи самими державами. Крім того, конвенція також закріпила за державами обов'язки щодо ліквідації найманства [7, с. 105].

Положення щодо заборони найманства знайшли своє відображення також у резолюції Генеральної Асамблеї ООН 31/34 від 30 листопада 1976 р. [9] щодо реалізації

народами права на самовизначення. Зокрема, засуджувалася практика використання найманців задля придушення національно-визвольних рухів.

Своєю чергою, численні резолюції та звіти ООН з питань найманства стали основою для подальшої правової інституалізації норми проти найманства у Міжнародній конвенції про боротьбу з вербуванням, використанням, фінансуванням і навчанням найманців 1989 року (далі – Конвенція ООН 1989 року) [10], яка прямо засудила найманство та вказала як на зобов'язання держав, так і на превентивні заходи, які необхідно вживати з метою протидії вербуванню, використанню, фінансуванню та навчання найманців.

Відповідно до положень ст. 1 даного документу, «термін «найманець» означає також будь-яку особу, яка у будь-якій іншій ситуації:

а) спеціально завербована на місці або за кордоном для участі у спільних насильницьких діях, спрямованих на:

i) повалення уряду або інший підрив конституційного порядку держави або

ii) підрив територіальної цілісності держави;

б) беручи участь у таких діях, керуються головним чином бажанням одержати значну особисту вигоду і яка спонукається до цього обіцянкою виплати або виплатою матеріальної винагороди;

с) не є ні громадянином, ні постійним жителем держави, проти якої спрямовані такі дії;

д) не надіслана державою для виконання офіційних обов'язків; і

е) не входить до особового складу збройних сил держави, на території якої здійснюються такі дії» [10].

Як бачимо, Конвенція ООН 1989 року має схожий підхід щодо діяльності найманства, який наводить Додатковий протокол, за винятком вилучення Розділу 2(b), де закріплена вимога щодо безпосередньої участі найманця у бойових діях. З огляду на це, цілком логічно, що у подальшому визначення в обох законодавчих актах піддавалися різкій критиці за те, що вони є хибними, їх легко обійти та неможливо переслідувати [11].

Втім, попри це, слід відзначити, що Міжнародна конвенція про боротьбу з вербуванням, використанням, фінансуванням і навчанням найманців 1989 року мала наслідком розширення кола осіб, які відповідно до норм міжнародного права можуть бути визнані винними в найманстві. Адже системно проаналізувавши положення Міжнародної конвенції ООН проти вербування, використання 1989 р. можна стверджувати, що у ній йдеться про злочинність не лише самих найманських діянь – до цих дій прирівнюється також спроба їх здійснення та співучасть у всіх указаних діях.

Відповідні положення закріплено у ст. 4, де зазначається:

«Злочин чинить будь-яка особа, яка:

а) намагається вчинити один із злочинів, зазначених у цій Конвенції;

б) є співучасником особи, яка чинить або намагається вчинити будь-який зі злочинів, зазначених у цій Конвенції» [9].

З огляду на вищезазначене, Міжнародну конвенцію про боротьбу з вербуванням, використанням, фінансуванням і навчанням найманців варто визнати суттєвим кроком на шляху до заборони найманства та, відповідно, протидії поширенню даного явища. Адже використаний у тексті конвенції підхід – це підхід до конкретних правопорушень для розширення визначення найманства на ситуації, які виходять за межі міжнародного збройного конфлікту.

Крім того, у даному контексті слід відзначити, що до 1989 року фактично не існувало конвенційної криміналізації найманства саме на міжнародному рівні. Адже, Конвенція ОАЄ про ліквідацію найманства є документом регі-

онального характеру. Попри те, що ООН було прийнято низку резолюцій, які засуджували найманство, ці настанови не були включені в жодний міжнародний документ універсального характеру.

Висновки. Отже, окреслене дозволяє зробити висновок про необхідність подальшого удосконалення міжнародного регулювання найманства. Оскільки міжнародні акти з питань найманства були прийняті в іншу епоху світової історії, нині назріла потреба підвести підсумки їх успіхів

і невдач і визначити, як найкраще переглянути чинну міжнародну нормативно-правову базу у цій сфері, з метою забезпечення якомога ефективнішої протидії поширенню явища найманства у сучасному світі. Адже, безсумнівно, що більшість положень в умовах сьогодення не виконують своїх завдань. Тому вкрай необхідно зосередити зусилля на реформуванні застарілих норм. Належної реакції з боку міжнародної спільноти потребує й усунення наявних у міжнародних актах прогалин та неточностей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Bures O., Cusumano E. The Anti-Mercenary Norm and United Nations' Use of Private Military and Security Companies: From Norm Entrepreneurship to Organized Hypocrisy. *International Peacekeeping*. 2021. № 28 (4). P. 579–605.
2. Резолюція № 2465 (XXIII) «Осуществление Декларации о предоставлении независимости колониальным странам и народам» 2008 р. URL: [http://daccess-ods.un.org/access.nsf/Get?OpenAgent&DS=A/RES/2465\(XXIII\)](http://daccess-ods.un.org/access.nsf/Get?OpenAgent&DS=A/RES/2465(XXIII))
3. Декларація про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин і співробітництва між державами 1970 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_569
4. Процун С. С. Категорії нетрадиційних учасників збройних конфліктів. *Альманах міжнародного права*. № 14. С. 88–100.
5. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text
6. OAE Convention for the Elimination of Mercenarism in Africa. URL: http://www.au.int/en/sites/default/files/Convention_En_Elimination_of_Mercenarism_in_Africa_Libreville_03July1977_52.pdf
7. Gumede S. Towards the revision of the 1977 Organisation of African Unity. African Union Convention on the Elimination of Mercenarism in Africa. *African Security Review*. 2007. № 16:4. P. 22–33.
8. Селезнёв А. А. Конвенция ОАЕ (АС) ликвидации наёмничества в Африке. *Научный вестник Ужгородського Національного університету: серія: Право*. 2015. Т. 3, № 35. Ч. 2. С. 103–106.
9. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН 31/34 від 30 листопада 1976 року. URL: <http://www.un.org/ru/documents/ods.asp?m=A/RES/31/34>
10. Міжнародна конвенція про боротьбу з вербуванням, використанням, фінансуванням і навчанням найманців від 04.12.1989 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_103#Text
11. Ettinger A. The mercenary moniker: Condemnations, contradictions and the politics of definition. *Security Dialogue*. 2014. № 45 (2). P. 174–191.